

Voiko tervettä sielua terveessä ruumiissa parantaa?

Jokaiseen tuotteeseen, jota pitää saada myydyksi tai jollain tavoin näkyville, on asianmukaista liittää iskevä tunnus tai selkeästi ympäristöstään erottuva logo. Tunnuksen tulisi luoda alustava visuaalinen ja sisällöllinen käsitys tuotteesta. Kuinka oikein tai asiallisesti se tuotetta kuvaa, on kokonaan toinen asia, jopa sivuseikka, jos tuotemerkin heräuttämät mielikuvat vain ovat kyllin iskeviä.

Jos on vähääkään seurannut nykyaikaisen kansainvälisen urheiluliikkeen julkista esiintuloa, voi tuskin välttää huomaamasta kahta tälle liikkeelle leimallista tunnusta. Sydneyn kisat vuonna 2000 tähdensivät olympialiikkeen tunnuslausetta "citius, altius, fortius" – nopeammin, korkeammalle, voimakkaammin. Sanat koristivat kolmimetrisin kirjaimin olympia-areenaa, kisojen televisioinnin graafisen kirjon satakertaistaessa saman ideologisen sanoman, pyrkimyksen yhä parempiin urheilusuorituksiin.

On olemassa myös toinen tunnus, vähintään yhtä tuttu samoista yhteyksistä. Sitä ei niinkään toisteta suurkilpailuissa, vaan pikemminkin sen luonteva esiintymisympäristö on juhlapuhe. Myös liikuntakasvatuksessa tunnus on saanut tietyn, joskin ehkä vaatimattoman roolin. Tunnus on peräisin lähes ajanlaskumme alusta, sananlaskusta, joka on merkitty roomalaisen ajattelijan Juvenalisen nimiin: "Orandum est ut sit mens sana in corpore sano." Jos Juvenalis olisi syntynyt Tammisaaressa, hän olisi ehkä sanonut: "Toivokaamme itsellemme tervettä sielua terveessä ruumiissa."

Piintynyt idealisti voisi ajatella, että nämä kaksi tunnusta tasapainottavat toisiaan. Todellisuus on kuitenkin osoittautunut aivan muuksi. Jos tarkastelee nykyaikaisen urheilun näkyvimpiä

ilmiöitä, voi huoletta väittää, että näiden tunnusten välillä ei vallitse minkäänlaista tasapainoa. Urheilun ammattimaistuminen ja kaupallistuminen on ehkä suurin syy siihen, että nopeammin, korkeammalle, voimakkaammin on saanut yliotteen ajatuksesta terveestä sielusta terveessä ruumiissa.

Kehitys on sinänsä ymmärrettävissä – riippumatta siitä kuinka toivottavana sitä pitää. Urheilun itseymmärryksestä löytyy kuitenkin piilevä tendenssi. Tässä artikkelissa hahmottelen joitakin keskeisiä piirteitä, jotka ovat tehneet tällaisen kehityksen mahdolliseksi.¹

Filosofisia sormiharjoituksia

Historiallisesti hieman karkeasti sanoen nykyaikaisen urheilun juuret ovat brittiläisessä urheilussa ja voimistelussa. Niiden taustalla vaikutti erilaisia reformipedagogisia virtauksia, jotka levisivät ympäri Eurooppaa 1700-luvun lopulla. Keskeisiä virikkeitä näille virtauksille antoi muun muassa Baruch Spinoza, samoin Jean-Jacques Rousseau (*Émile*, 1762) ja John Locke (*Some Thoughts Concerning Education*, 1693) kirjoillaan, jotka oli laadittu yläluokkaisten poikien kasvattamiseksi kelpokkaiksi yhteiskunnan jäseniksi. Uutta näissä kirjoituksissa oli ajatus fyysisestä kasvatuksesta ja siihen liittyvistä ruumiinharjoituksista.

Vaikka näiden virtausten taustalla vaikutti renessanssihumanismin ihmiskuva, niitä voi ennen muuta kuitenkin pitää uuden eurooppalaisen valistuksen ilmentymänä. Valistuksen keskeinen ajatus oli rationaalinen ja käytännöllis-funktionaalisesti toimiva ihmisihanne. Norbert Elias ja Michel Foucault ovat sosiologeina kuvanneet valistuksen perinnettä sivilisaatioprosessina, jonka keskeinen kiinnostus kohdistui ruumiillisuuden kesyttämiseen.

Niissä voimistelua edistäneissä liikkeissä, jotka 1800-luvulla vahvistuivat ennen muuta Saksassa ja Ruotsissa, ruumiin kesyttämistä opiskeltiin ja harjoitettiin järjestelmällisesti. Enemmän tai vähemmän itsestään selvänä lähtökohtana oli, että kuriin alistettu ruumis ilmentää luonteen lujuutta. Tahdon tulee hallita ruumista. Ajatus siitä, että fyysisen voiman, terveyden ja moraalisien arvojen välillä vallitsee suora yhteys, ei ole kuitenkaan sinänsä uusi. Sen ilmaisivat jo vanhat kreikkalaiset, kuten Platon, Aristoteles ja stoalaiset. Uutta on se, että näissä nykyaikaisen urheilun historiallisessa taustaliikkeissä ikään kuin itsestään-

Mikael Lindfelt

Voiko tervettä sielua terveessä ruumiissa parantaa?

selvyytenä ajateltiin, että ruumiillisen ja moraalisen välille voidaan tietoisesti järjestelmällisesti luoda tällainen tasapaino.

Tämä ajatus on helppo tunnistaa ruotsalaisen, niin sanotun lingiläisen voimistelun ytimestä, jonne suodattui suoria lainauksia niin Spinozalta kuin Rousseaulta. Tyypillisiä lingiläisille ruumiinharjoituksille olivat yhä uudelleen toistuvat, tarkat, tieteellisesti tutkitut liikemallit, joissa mukailtiin ihmisruumiin luonnollista toimintaa. Voimistelun hyödyllisyyden terveydelle ja moraalille ajateltiin perustuvan inhimilliseen elimistöön sisältyviin luonnonlakeihin. Tunnuslause terveestä sielusta terveessä ruumiissa sai siten aivan erityisen sisällön, joka oli kytköksissä käsitukseen siitä, että fyysinen harjoitus oli samalla myös moraalin harjaannuttamista.

Uusi olympinen näky

Nykyaikaisen olympialiikkeen juurilta löytyy edellä kuvatun kaltaisia ajatuskuvioita. Ranskalaisen paroni de Coubertinin suursaavutus oli koota aikansa orastava kiinnostus kansainvälistä kilpailutoimintaa kohtaan huikeaksi visioksi antiikin olympialaisten elpymisestä nykyaikaisessa hahmossaan ja konkreettisisa muodoissaan. Nämä ponnistelut kantoivat hedelmänään Ateenan ensimmäiset nykyaikaiset olympialaiset vuonna 1896.

Antiikin ihailussaan de Coubertin oli ajalleen tyypillinen uushumanisti. Hänen olympinen näkynsä ammensi kreikkalaisista lähteistä, niiden ohella Juvenaliksens tunnetusta aforismista. Hänen visiotaan leimasi kaksi keskeistä ajatusta. Ensiksi kansainvälisen urheiluliikkeen tuli olla askel kansojen välisen demokratian, rauhan ja veljeyden edistämisessä. Toiseksi olympinen liike tuli nähdä välineenä hakeutua koko länsimaisen sivilisaation perustoille ja saattaa todeksi antiikin ihanteita.

de Coubertinin visio oli avoimen kosmopoliittinen. Olympiimin hengessä ei vain yksilö vaan koko ihmiskunta voisi eräänä päivänä toteuttaa antiikin ihanteen voiman, kauneuden ja moraalisen arvokkuuden harmoniasta. Urheilussa ihmiselle avautui keino saavuttaa fyysisen ja moraalisen voiman itsestään selvä yhteys.

Antiikin terveys- ja kauneusideaali ei pelkisty ajatukseen fyysisen ja moraalisen voiman ykseydestä, vaan tasapainoa etsittiin myös suhteessa kauneuteen. Harmoniaa urheilusuoritusten ja

Mikael Lindfelt

Voiko tervettä sielua
terveessä ruumiissa
parantaa?

muun inhimillisen kulttuurin välillä de Coubertin kutsui eurytmiaksi. Tätä toteutettiin liittämällä olympialaisten yhteyteen Tukholmassa vuonna 1912 myös kilpailuja runoudessa, maalaus-taiteessa, kuvanveistossa, musiikissa ja arkkitehtuurissa. Viimeisen kerran tällaiset taidekilpailut järjestettiin Lontoon kisoissa vuonna 1948. Tänäpästä perinteestä on jäljellä enää avajaisten ja päättäjäisten pompöösit seremoniat samoin kuin yleissuositus kansallisille olympiakomiteoille tukea urheilun ohella myös kulttuuria ja taidetta.

Yhteenvetona voi sanoa, että de Coubertinin olympiahaave haki enemmän tai vähemmän ilmausta hänen uskonnollisille tunteilleen muotoiltuna antiikin ihmiskuvan sävyttämäksi klassiseksi ihmisyyssuskonnoksi.

Urheilun kasvatuksellisuus tänään

Mainitsin jo, että ajatus terveestä sielusta terveessä ruumiissa on karkotettu modernin huippu-urheilun todellisuudesta juhlapuheisiin. Sieltä löytyy yhä tilaa käsitykselle siitä, että urheilulla ja sen harrastamisella voidaan saavuttaa tiettyjä moraalisia arvoja. On lisäksi vielä yksi asiayhteys, jossa tämä urheilun historian kannalta keskeinen ajatuskulku saa kannatusta. Tämän päivän huippu-urheilijoilla ajatellaan olevan merkitystä idoleina ja esikuvina, joiden jäljille maailman urheileva nuoriso hakeutuu.

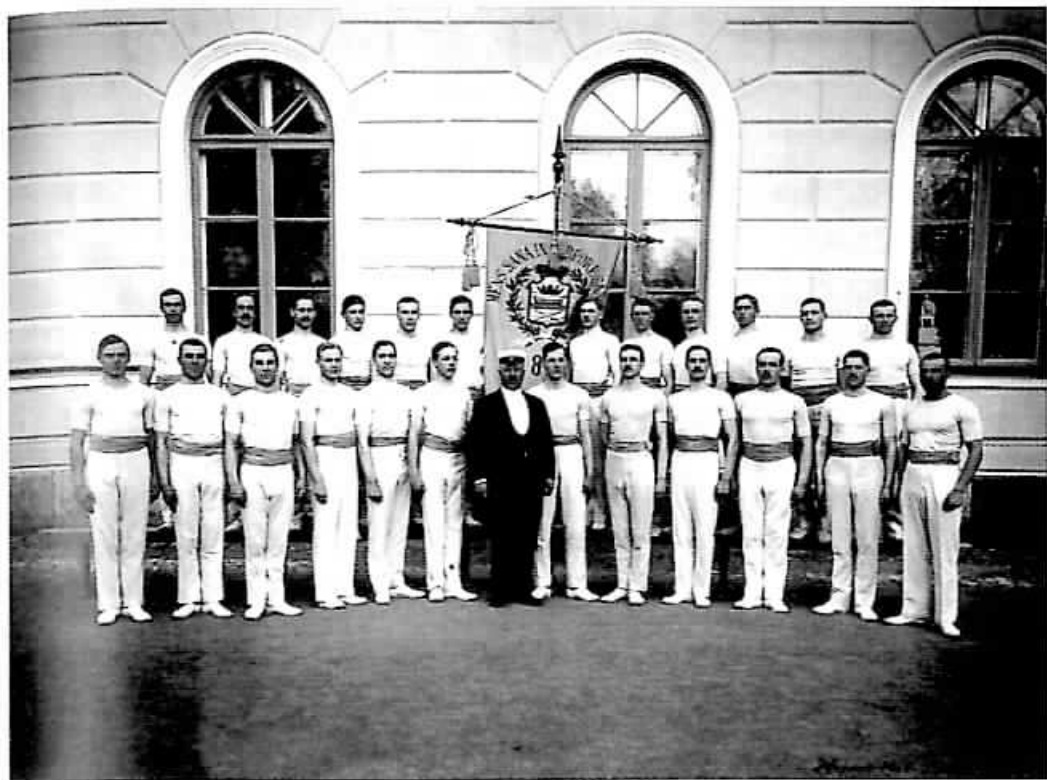
Urheilusosiologi Kalevi Heinilän mukaan ajatusta fyysisen terveyden ja moraalin välisestä suorasta yhteydestä on jatkuvasti tuotu esiin modernissa urheilussa, tosin niin että moraalista näkökulmaa pyritään nykyisin avaamaan yleisen ja kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin suuntaan. Heinilä on todennut:

*"Tyypillistä länsimaisen urheilun sport for all -ihanteille on siis usko fyysisen harjoittelun tärkeään merkitykseen ihmisen koko persoonallisuuden kehitykselle. Fyysisen harjoittelun uskotaan vaikuttavan myönteisesti paitsi ruumiillisten (body) myös henkisten voimien (mind) kehittymiseen."*²

Mikael Lindfelt

Voiko tervettä sielua terveessä ruumiissa parantaa?

Tiettyyn rajaan saakka olen valmis uskomaan Heinilän päätelmään. Siitä huolimatta, että uushumanistien muotoilemat ihanteet on nykyaikaisessa huippu-urheilussa jo aikaa sitten korvattu paljon karkeammalla mutta sitäkin tehokkaammalla kilpailun

ihanteella, uushumanistinen eetos elää edelleen esimerkiksi käsitöksissä siitä, kuinka hyvän urheilijan on toimittava ollakseen hyvä urheilija myös moraalisesti. Meillä on yhä käsitys siitä, millaisia *luonteenpiirteitä* hyvän urheilullisen esikuvan tulee osoittaa. Kuvittelemme edelleen, että myös nykyaikaisen urheilun parissa toimiminen jollakin tavalla *tuottaa* toivottavia luonteenpiirteitä, suhtautumistapoja tai hyveitä.

Tätä kuvitelmaa pidetään yhä tärkeänä. Ainakin kansainvälinen urheiluliike varjelee käsitystä, että nykyaikaista huippu-urheilua pitää voida harjoittaa niin että huippu-urheilijat voivat ilmaista niitä luonteenpiirteitä, joita urheilukulttuuri ylläpitää. Tällöin voidaan nostaa esiin sellaisia miehisii hyveitä ja luonteenpiirteitä kuin rohkeus, tarmokkuus, uhrautuvuus, tahdonlujuus, sisukkuus, velvollisuudentuntoisuus, rehellisyys, tai vastavasti korostaa sellaisia antiikissa naisellisiksi katsottuja hyveitä kuin malttia ja itsehillintää niin voiton kuin tappion hetkellä,

*Helsingfors
Gymnastikklubb
voimistelijat vuonna
1914 Svenska
Normallyceumin
pihassa. (Suomen
Urheiluarhasto)*

Mikael Lindfelt

Voiko tervettä sielua
terveessä ruumiissa
parantaa?

toisin sanoen ritarillisuutta. Muussa tapauksessa lapsi- ja nuorisourheilulle ei suotaisi sitä yleistä pedagogista arvostusta, josta se tänä päivänä yhä nauttii.

Suomessa on tyypillistä, että urheilun kasvattaville vaikutuksille suodaan runsaasti palstatilaa keskusteltaessa urheilun perusarvoista. Kansallisen olympiakomitean auktorisoimassa Suomalaisessa valmennusopissa (I, 1988) tuodaan urheilun kasvatuksellisuus suoraan tai epäsuorasti esiin kaikissa niissä artikkeleissa, joissa käsitellään urheilun perusteita. Tilastollinen selvitys 1980-luvun puolivälissä osoitti, että lähes 90 % Suomen väestöstä suhtautui myönteisesti lapsi- ja nuorisourheiluun. Samassa tutkimuksessa kävi myös ilmi, että 7–14-vuotiaista lapsista noin 37 % kuului urheiluseuraan.³

Kilpailun ideaalit

Huolimatta siitä, että terveellä sielulla terveessä ruumiissa on ollut historiallisesti katsoen keskeinen osa urheilun itsensä ymmärtämisessä, voidaan tuskin kieltää "citus, altius, fortius" -tunnuksen kaikkialle tunkevaa vaikutusta nykyaikaisessa huippu-urheilussa. Keskeistä on alati nopeutuva suorituksen parantaminen. Jo 1970-luvun alussa Kalevi Heinilä varoitti urheilun täysammattilaisuuden mukanaan tuomista uusista painotuksesta, kuten "voitosta hinnalla millä hyvänsä", ennätyksiin tuijottamisesta, tehokkuuden ylikorostamisesta, jatkuvasta teknologisesta uudistuspainesta ja ulkoisen normiauktoriteetin vaatimuksesta.

Pohtikaamme hieman tätä kehitystä ja sen edellytyksiä. Erityisesti haluaisin viitata Heinilän luettelon lopussa mainittuun muutokseen, kasvaviin ulkoisen normiauktoriteetin vaatimuksiin. Millainen olisi tällaisen kehityksen tyypillinen ilmenemismuoto?

Voisimme kysyä, onko lisääntyvä suorituskeskeisyys jotenkin olemusvierasta urheilulle. Hyvin perustein voi väittää, että näin ei ole. Lisääntynyt suorituskeskeisyys on pikemminkin jonkinlaista luonnollisen ja mahdollisen suhtautumistavan *ylikorostusta* urheilussa.

Yksinkertaistamisen tai yleistämisen uhalla voisi sanoa, että urheilun kehitys nyt ja aiemmin heijastaa ympäröivää yhteiskunnallista kehitystä. Jossain mielessä voidaan sanoa, että nykyaikainen huippu-urheilu tiivistetyssä muodossa paljastaa tai ehkä pi-

Mikael Lindfelt

Voiko tervettä sielua
terveessä ruumiissa
parantaa?

kemminkin ilmaisee muita ajassa ehkä piilevämmiin esiintyviä arvostuksia ja arvonmuutoksia. Urheilun kehitys otti jättiaskeleen eteenpäin, kun suorituksille alettiin laatia yleispäteviä sääntöjä. Yhteiskuntakehitys 1800-luvun puolivälissä toi mukanaan ihmisten arkielämän yleisen standardisoitumisen. Samaan aikaan otettiin käyttöön myös tapa *mitata* eri urheilusuorituksia pituus-, paino ja aikamäärein. Ennätystä alettiin rekisteröidä.

Tämä kehitys loi perustaa tasa-arvoisuuden ihanteelle urheilussa. Se tarkoittaa, että urheilusta jo lähtöviivoillaan on luotava toimintaa, jossa kaikki osallistujat taustastaan riippumatta pääsevät tasavertaisina mukaan ja voivat samoilla (ulkoisilla) ehdoilla kilpailla keskenään yhtenäisten, kiinteiden sääntöjen sallimissa rajoissa. Kaikille osallistujille taataan oikeudenmukaiset mahdollisuudet kilvoitella suorituksillaan.

Rinnan tasa-arvoisuuteen pyrkimisen kanssa kilpaurheilussa tulee esiin toinen olennainen tekijä, nimittäin itse kilpailemisen elementti, jossa tasavertaisuuden ideaali ilmenee. Paitsi että kilpailussa on itsestään selvästi tavoitteena löytää voittaja, on juuri tässä kilpailun elementissä sisäänrakennettuna urheilullinen ideaali, joka voidaan ilmaista sanomalla, että osanottajan tulee aina *tehdä parhaansa voittaakseen* annetun tasavertaisuusideaalin puitteissa. Kutsukaamme tätä vaatimusta urheilun kilpailuideaaliksi.

Urheilun legendoista löytyy kiintoisa kuvaus tästä kilpailun ideaalista. Antiikin historioitsija Plutarkhos on kertonut, kuinka Aleksanteri Suuri kerran kilvoitteli aikansa nopeinta juoksijaa vastaan. Tämä ei kuitenkaan uskaltanut voittaa keisaria, vaan pidätteli vahtiaan loppusuoralla niin että hävisi. Tarinan mukaan Aleksanteri Suuri pahoitti tästä niin syvästi mielensä, että ei koskaan enää kilpaillut kenenkään kanssa.

Vakava osallistuminen kilpailuun tarkoittaa siis aitoa yritystä voittaa. Se joka ei tähän pyri, tarvelee tietystä mielessä kilpailemisen koko perusedellytyksen. Tästä voisi kehittää sattuvan ja selkeän esimerkin. Ajatelkaamme jalkapallo-otelua, jossa toinen joukkue yrittää vain potkia palloa yli sivurajan. Mikään sääntö ei tällaista kiellä. Liian ilmeisissä tapauksissa tuomari voi varoittaa yksittäistä pelaajaa pelin viivytttämisestä, mutta muuten tuomarin on vaikea puuttua peliin. Sääntöjen mukaan peli jatkuu vastapuolen sisäänheitolla. Mitä todennäköisimmin ottelu päättyisi maalittomaan tasapeliin. Ei ole toisin sanoen olemassa

Mikael Lindfelt

Voiko tervettä sielua
terveessä ruumiissa
parantaa?

sääntöä, joka *pahottaisi* joukkueen yrittämään maalintekoa. Kyy-nikko voisi ajatella, että kyseinen pelityyli on varsin tehokas tapa estää vastustajaa voittamasta, mikä sekin on yksi pelin sisäisistä tavoitteista.

Ongelma piilee siinä, että kaikki säännöt, jotka turvaavat jalkapallo-ottelun oikeudenmukaista kulkua, perustuvat oletukselle, että kumpikin joukkue haluaa tosissaan pelata palloa ja että kumpikin pyrkii saavuttamaan toiminnan sisäisen tavoitteen eli tekemään maaleja pyrkien samalla estämään vastapuolen maalinteon. Tässä mielessä osallistuminen jalkapalloon edellyttää, että haluaa myös yrittää voittaa ottelun. Tässä kohtaa urheilu vertautuu leikkiin. Osallistuja alistuu sekä toimintaa ohjaaviin sääntöihin että sen tarkoitukseen.

Perinteen mukaisesti urheilussa pyritään kollektiivisesti turvaamaan osallistujien tasa-arvo kilvoittelun lähtökohtana ja kurinalaisuus itse kilpailussa. Tärkeätä on ollut löytää näiden välille tasapaino niin että kilpailussa aina kunnioitettaisiin urheilullista tasa-arvoisuutta. Uusien, urheilun ammatillistumisen kaltaisten painotusten myötä tendenssinä on kuitenkin enemmän tai vähemmän ollut se, että kilpailun elementti on voimistunut urheilun tasa-arvoisuuden ja oikeudenmukaisuuden vaatimusten kustannuksella. Selvin esimerkki tästä on lisääntynyt dopingin käyttö ja vastavuoroisesti pyrkimykset sen kontrolloimiseksi.

Kun nykyaikaisessa huippu-urheilussa huomio keskitetään voittajiin ja ennätyksiin, ei ole lainkaan kummallista, että pyrkimyksissään suorituksen parantamiseksi urheilijat ovat valmiita menemään lähes kuinka pitkälle hyvänsä. Doping ja tulevaisuuden näky geenimanipulaatiosta ovat tältä kannalta katsoen vain *keinoja* pysyä pelissä mukana – ja samalla luonnollisesti ilmaus aikamme yleisestä trendistä. Kansainvälisen olympialiikkeen tunnus ”*citius - altius - fortius*” on näin saanut hyvin suorituskeskeisen lukeman.

Säännöt tuottavat kurittomuutta?

Näin päästään villakoiran ytimeen. Nykyaikaiseen huippu-urheiluun tulee sisältyä tietty kilpailun ideaali, jotta toimintaa voitaisiin pitää mielekkäänä. Samalla tämä ideaali raottaa ovea väärinkäytöksille, joista myöhemmin tulee suurin haaste, jota vastaan huippu-urheilun on julkisuudessa taisteltava. Kampppailu

Mikael Lindfelt

Voiko tervettä sielua
terveessä ruumiissa
parantaa?

lisääntyvää dopinginkäyttöä ja tulossa oleva kamppailu geenimaniipulaatiota vastaan ymmärretään taisteluksi niiden moraalisten arvojen puolesta, jotka urheiluun on perinteisesti kytketty. Edellä kuvaamassani perspektiivissä ei ole kyse vain kamppailusta vilppiä ja epärehellisyyttä vastaan vaan pyrkimyksestä säilyttää urheilu ylipäänsä mielekkäänä toimintana. Se on kamppailua sellaista uhkaa vastaan, joka on vaarassa tuhota urheilemisen perusedellytykset.

Kriittinen kysymys kuitenkin kuuluu: sopivatko käytettävissä olevat menetelmät lääkkeeksi ongelmalla, joka on – kuten haluan väittää – luonteeltaan itse asiassa moraalinen. On turvaututtu tiukempaan kontrolliin, tarkempiin ja kattavampiin sääntöihin sekä johdonmukaisiin rangaistuksiin sääntöjä rikkoville. Selvyyden vuoksi on syytä alleviivata, että tosiasiasa – ainakin useimmissa tapauksissa – kyse on vain sääntöjen rikkomisesta, ei rikollisesta toiminnasta. Suhteellisuudentaju on syytä säilyttää ja erottaa huippu-urheilija, joka ehkä vahingossa on nauttinut yskänlääkkeen mukana pseufo-efedriiniä, esimerkiksi raiskaajasta.

Kriittinen kohta, johon palaan, on kysymys urheilun tasavertaisuusideaalin perustasta. Se nousee luonnollisesti esiin myös siinä kamppailussa, jonka dopingin vastustaminen tässä yhteydessä saa, nimittäin sääntöjen laatimisessa. Tarkemmin sanottuna haluan valaista niitä vaikeuksia, jotka ilmenevät sääntöjen laatimisessa itsessään ja jotka siten paljastavat syvemmällä piileviä moraalisia ongelmia. Aloitan jälleen historiallisella esimerkillä.

Jalkapallon pelitapa seurasi likimain sama kehityslinjaa kuin muukin kilpaurheilu 1800-luvun jälkipuoliskolla. Jalkapalloa oli pelattu jo aiemminkin, mutta pelissä tapahtui suuri käänne, kun vuoden 1850 tienoilla Englannissa alettiin luoda yhteistä säännöstöä sille, kuinka palloa pitää pelata. Yksi merkkipaalu on vuosi 1863, jolloin Englannin jalkapalloliitto (FA) hyväksyi pelin ensimmäiset viralliset säännöt. On mielenkiintoista seurata lajin kehitystä sääntöjen vahvistamisen jälkeen.

On ensinnä pantava merkille, että sääntöjen tulkinnalle ja niiden noudattamiselle käytännössä ei aluksi asetettu minkäänlaista ylempää tai ulkoista instanssia. Pelissä ei ollut tuomaria. Pelaajien tuli pelin aikana keskenään päästä yhteisymmärrykseen sääntöjen soveltamisessa. Heidän tuli toisin sanoen tulkita ja tuomita omaa toimintaansa, mikä tarkoitti, että he kantoivat

Mikael Lindfelt

Voiko tervettä sielua
terveessä ruumiissa
parantaa?

itse vastuun siitä, että ottelu voitiin pelata reilulla, molemmille osapuolille oikeudenmukaisella tavalla.

Seuraavassa vaiheessa huomattiin, että pelaaminen varsin pian alkoi saada niin vakavia piirteitä, että kävi välttämättömäksi luoda jonkinlainen sääntöjä tulkitseva taho. Pelin sisäinen vastuu ei tuntunut riittävän, ja kentälle asteli tuomari, aluksi vain neuvomaan epäselvissä tilanteissa. Vaikeudet kuitenkin lisääntyivät samassa suhteessa kuin sisäinen vastuu pelin tasa-arvoisista edellytyksistä vähenee.

Seuraavassa vaiheessa tuomareista tuli pelin yksi perusedellytys. Toisaalta he joutuivat tarkemmin perehtymään sääntötulkintoihin, toisaalta he alkoivat käyttää oikeuden jakamisessaan pilliä. Tämä tapahtui huomattavan myöhään, vuoden 1890 paikkeilla, jolloin Englannin liigaa oli jo pelattu lähes 30 vuotta ja Englannin ja Skotlannin välisestä ensimmäisestä maaottelusta oli kulunut 20 vuotta. Läpikäyväenä tendenssinä on, että pelaajien henkilökohtainen vastuu pelin edellytysten ylläpidosta vähenee sitä mukaa kuin sääntöjen tulkinta siirretään ulkoiselle taholle, jonka ainoaksi tehtäväksi tulee näiden edellytysten ylläpito.

Vilkaistaanpa erästä toista, rinnakkaista ilmiötä, joka myös liittyy urheilun ja jalkapallon moraalikäytäntöön. Tarkoitin paljon ylistettyä rehdin pelin (fair play) ihannetta eli epäurheilijamaisen käyttäytymisen torjumista kilpailutilanteessa.

Jalkapallossa rajat epäurheilijamaiselle käyttäytymiselle on muotoiltu eri aikoina hieman eri tavoin, mutta jossakin muodossa ne ovat olleet olemassa alusta pitäen. Jo vuonna 1880 annettiin brittituomareille ohjeet rangaista herrasmiehelle sopimattomasta käytöksestä (ungentlemanly conduct). Nämä säännöt palautuvat siihen herrasmiehen ihanteeseen, jonka perusteet laskettiin englantilaisten sisäoppilaitosten urheiluharrastuksissa. Säännöt eivät olleet aluksi kirjallisia vaan ne tunnettiin kirjoittamattomina, yleisesti hyväksytyinä oikeudenmukaisen pelin moraalikoodeina. Englannin jalkapalloliitto vahvisti säännöissään määritelmän jalkapallon fair play -ihanteelle ensi kertaa vuonna 1891. Silloin säädettiin, että tarkoituksellinen rikkomus maalin läheisyydessä tulkitaan reilun pelin vastaiseksi rikkeeksi, josta on seurauksena rangaistuspotku.

Kiinnostavaa oli pelaajien suhtautuminen. Ne pelaajat, jotka oli kasvatettu kirjoittamattomien sääntöjen fair play -hengessä, reagoivat hyvin kielteisesti. Sääntörikkeen määrittäminen epä-

Mikael Lindfelt

Voiko tervettä sielua
terveessä ruumiissa
parantaa?

herrasmiesmäisestä käyttäytymisestä oli heidän mielestään moraalisesti epäilyttävää. Reilun pelin ihanne merkitsi heille *tiettyä suhtautumistapaa*, joka oli sisäisessä suhteessa siihen kuinka palloa pelattiin. Fair play ei ollut heidän spontaanin ja luontaisen käsityksensä mukaan jotakin sellaista, joka voitiin kirjoittaa sääntöihin ja josta voitaisiin rangaista. Englantilainen urheilututkija Peter McIntosh on kommentoinut tätä kehitystä seuraavasti:

*"Sääntö herätti moraalista närkästystä niiden pelaajien keskuudessa, jotka olivat käyneet sisäoppilaitosta. Sellainen sääntö, he väittivät, rikoo heidän moraalista koskemattomuuttaan. Yksikään herrasmies ei ole tahallaan epärehellinen toista herrasmiestä kohtaan. Sisäoppilaitosten seniorijoukkueiden Arthur Dunne Cupissa sääntöä ei noudatettu pitkään aikaan, kunnes jalkapalloliitto otti tiukan linjan niskoittelevia vanhan koulun herrasmiespelaajia vastaan."*⁴

Jalkapallon fair play -säännöstö on siis kehittynyt kirjoittamattomasta urheilullisesta kunniakoodista painettuun sääntökirjaan

HJK:n lujaa mutta rehdisti taklannut puolustaja Åke Lindman oli kuvatuimpia jalkapalloilijoita 1950-luvulla. (Urheilu, Urheilun Kuva-Aitta)

Mikael Lindfelt

Voiko tervettä sielua terveessä ruumiissa parantaa?

kirjatuiksi pykäliksi. Kirjoitetuilla säännöillä kuvitellaan periaatteessa olevan sama tehtävä kuin kirjoittamattomalla kunnian koodistolla. Jos ajatellaan, että tiettyssä olennaisessa mielessä juuri kirjoitetut säännöt synnyttävät urheilun, on tämä kehitys varsin ymmärrettävä ja oikeastaan väistämätön. Voidaan kuitenkin myös syystä kysyä, eikö urheilun moraaliongelmaan jouduta jo tällä tasolla. Jo tällöin nimittäin avautuu mahdollisuus tulkita urheilua yksipuolisesti iskulauseen "citus – altius – fortius" mukaan. Mutta silloin ei ole enää kyse positiivisesta tunnuksesta vaan tietystä *asenteesta* tai *suhtautumisesta* urheiluun.

Urheilun juridinen järjestelmä

Meillä on jälleen ongelma. Jos kilpailuihanteen ylikorostumisen myötä urheilussa ajaudutaan liioittelemaan kysymystä dopingista ja tulevaisuudessa geenimanipulaatiosta, eikö tämä ongelma johda puolestaan urheilun tasa-arvoisuusihanteen ylikorostamiseen? Millainen tämä ongelma oikeastaan on?

Ruotsalainen liikuntapedagogi Kjell Gustavsson on kehitellyt varsin käyttökelpoisen käsitteen tasa-arvoisuuden ideaalin ylikorostamisen tuottamien ongelmien tunnistamiseksi urheilussa. Väitöskirjassaan *Vad är idrottandets mening?*⁵ hän käy mielenkiintoista keskustelua asiasta, jota hän kutsuu *urheilun juridiseksi järjestelmäksi*. Tällä Gustavsson tarkoittaa – lyhyesti sanoen – että määritettäessä yleisesti päteviä kirjallisia sääntöjä *avataan samalla mahdollisuus*, että kilpailijat voivat yhä itsenäisemmin valita menestymisen menetelmiä välittämättä niiden moraalisisista lähtökohdista tai seurauksista.

Gustavssonin mukaan kirjatut säännöt johtavat yksinkertaisesti siihen, että se mikä ei ole varta vasten kiellettyä, on sallittua. Samassa hengessä urheilusosiologit Norbert Elias ja Eric Dunning ovat väittäneet, että tyyppillistä modernille urheilulle on ollut urheilijoiden jatkuva säännöissä säädetyin ja sallitun rajojen kokeileminen.⁶

Peter McIntosh päättelee vieläkin dramaattisemmin. Urheilun juridiikkaa käsitellessään hän väittää, että urheilun pelisäännöt yhdessä eri lajien sääntönikkareiden, tuomareiden ja toimistijoiden kanssa luovat yhteyden, joka ikään kuin *institutionalisoi sääntöjenvastaisuuden*. Sääntöihin kirjatusta urheilun tasa-arvoisuuden ihanteesta tulee siten suora kehoitus vilppiin.

Mikael Lindfelt

Voiko tervettä sielua terveessä ruumiissa parantaa?

Sama tendenssi tulisi tämän ajatuskulun mukaan esiin myös joukkuepeleissä, joissa tuomari on arvovaltainen ja absoluuttinen sääntöjen tulkitsija pelitilanteissa. Tämän asetelmaan sisään rakentuva heikkous on syytä vielä kerran tuoda esiin: moraalinen vastuu voidaan aina syytää tehtävänsä asetetun tuomarin niskoille. Kukaan urheilua seuraava ei voi välttyä huomaamasta, että näin tosiasiasa myös tapahtuu. Kuinka esimerkiksi suhtautetaan pelaajan yritykseen hämätä tuomaria niin sanotusti "filmaamalla"? Tietyissä väliamerellisissä jalkapallomaissa tällaista hämäystä pidetään oikeutettuna. Se on osa peliä. Sitä, joka "värikyntää lisäämällä" järjestää joukkueelleen vapaapotkun tai miesylivoiman, pidetään sankarina riippumatta siitä onko tuomio ollut oikea vai seurausta läpimenneestä näyttelemisestä. Englannissa, Saksassa ja Pohjoismaissa suhtautuminen on usein toinen.

Asian ydin on siis siinä, että yhä paremmat, yksiselitteisemmät ja kattavammat säännöt niihin liittyvine sanktion uhkineen eivät *koskaan* tavoita itse ongelmaa, joka koko ajan pakenee tätä sääntöjen laatimista. Dopingin ja epäurheilijamaisuuden ongelma piilee *suhtautumistavassa* urheiluun ja sen sääntöihin. Tämä suhtautumistapa on ratkaisevasti kehittynyt suuntaan, jossa yksittäinen urheilija ei ole tästä itse vastuussa vaan vastuu on siirretty kilpailua valvovalle taholle – tuomareille ja toimitsijoille.

Ongelma ei ole ratkaistavissa uusilla säännöillä. Ei yksinkertaisesti voida laatia täydellistä säännöstöä oikeanlaatuisesta suhtautumistavasta. Käsitteellä "urheilun juridinen järjestelmä" yritetään kuvata juuri tätä ongelmaa. Mutta samanaikaisesti ei voida myöskään luopua urheilun määrittelystä säännöin. Onko tämä dilemma tai umpikuja jotenkin väistämätöntä urheilulle ilmiönä?

Ongelma ei ole siinä, *että sääntöjä on*. Hankaluus piilee ainakin osaksi siinä, että jonkun täytyy aina tulkita ja soveltaa näitä sääntöjä. Ne eivät tulkitse itse itseään eikä niiden soveltaminen ole millään tavoin selvää ja ennalta annettua. Jo säännön käsitteeseen kuuluu, että se on altis väärintulkinnalle ja väärinkäytölle. Mikään uusi sääntö ei voi loputtomiin ehkäistä tätä väärinkäyttöä, koska kaikkiin uusiinkin määreisiin voidaan suhtautua samalla tavalla. Asian luonteeseen niin sanotusti kuuluu, että on aina löydettävä tulkitseva taho. Ideaalinen peli ei siis voi olla sellainen, jossa säännöt tekisivät tulkinnan tarpeettomaksi.

Varsinainen ongelma ei ole siinä, että sääntöjä on eikä siinä,

Mikael Lindfelt
Voiko tervettä sielua
terveessä ruumiissa
parantaa?

että niitä täytyy tulkita. Suurempi ongelma on kysymys siitä, kenen tulisi sääntöjä tulkita ja kuinka urheilijan tulisi kantaa oma vastuunsa oikein ja reilusti pelaamisesta. Yksi puoli ongelmassa, jota pyrin määrittelemään, on nimittäin siinä, että säännöt sinänsä eivät voi määrittellä noudattamisensa tapaa, toisin sanoen missä hengessä niiden mukaan pelataan. Pelaajan suhtautumistapaa tiettyihin sääntöihin voi arvioida vilpilliseksi, sokeaksi, pakonomaiseksi, tarkoituksenmukaiseksi ja niin edelleen.

Aina on mahdollisuus, kuten olen todennut, siirtää vastuuta ulkoisille tahoille – viime kädessä tuomarille. Ja tälle vastuun ulkoistamiselle ei voida luoda säännöstöä. Jos suhtautumistavassa yksipuolisesti noudatetaan ”citius – altius – fortius” periaatetta, ei kukaan eikä mikään voi edelleenkaan ehkäistä sitä, että urheilija jatkuvasti yrittää kiertää asetettuja sääntöjä ja ideaaleja.

Vastuu, asenne, oma suhtautumistapa

Kaikki palautuu loppujen lopuksi ihmisen – kilpaurheilijan, pelaajan – omaan itseymmärrykseen ja suhtautumistapaan. Historiallisesti katsoen ajatuksella ”terveestä sielusta terveessä ruumiissa” on ollut keskeinen merkitys urheilun ymmärtämiselle mielekkäänä inhimillisenä toimintana. Se on ilmaissut ihanteen, jolla yritetään turvata urheilulle syvempää merkitystä kuin iskulauseen ”citius – altius – fortius” virittämä helposti yksipuolinen tulkinta urheilusta suorituksen maksimointina. Samalla olemme voineet panna merkille, että ajatus ”nopeammin – korkeammalle – voimakkaammin” täytyy sekin sisällyttää urheilun olemuksen ymmärtämiseen. Muuten kyse ei olisi urheilusta vaan jostakin muusta.

Voidaanko nämä kaksi tunnusta yhdistää? Juhlapuheen tasolla ne on yhdistetty lukemattomia kertoja. Urheilun piirissä on jatkuvasti yritetty puolustaa niiden yhteensopivuutta. Ongelmia on syntynyt aina, kun toinen näistä kahdesta ideaalista on jäykistynyt yksipuoliseksi asenteeksi. Näiden tunnusten yhdistämiselle tulisi saada selkeä marssijärjestys. Ajatuksen terveestä sielusta tulee ohjata ”citius – altius – fortius” -tunnusta mikäli haluamme vastustaa sitä kilpailuideaalin ylikorostusta, joka on johtanut urheilun nykyisiin ongelmiin. Jos sallimme suhteen kääntyä päinvastaiseksi, voisimme virheellisesti luulla, että laadullinen, mer-

Mikael Lindfelt

Voiko tervettä sielua
terveessä ruumiissa
parantaa?

kityksiä kantava ja vastuuta korostava asenne urheiluun voisi tuottaa parempia, nopeampia ja tehokkaampia tuloksia.

Ajan henki yhteiskunnassamme ei kuitenkaan luonnostaan tue kamppailua yksipuolistamista ja määrän korostamista vastaan. Asiat, jotka voidaan mitata ja punnita, ovat konkreettisia ja helppoja käsitellä. Vastuuta, asennoitumista ja suhtautumistapaa ei voi mitata tai määritellä samalla selkeydellä, mutta niihinkin tulisi rohjeta tarttua. Meitä ympäröivät reduktionistiset ja yksinkertaistavat ajatusmallit pakottavat mittaamaan ja punnitsemaan niitäkin asioita, jotka eivät määramittaisiin muotteihin sovi. Käsitksemme vastuusta, asenteista ja suhtautumistavasta ovat kieltämättä hauraita, ja niitäkin voidaan helposti käyttää väärin ja yksinkertaistaa. Luovuttaminen ei ole kuitenkaan mikään vaihtoehto. Vastuuta ei *voi* eikä *saa* kangistaa kaavaan.

Suomentanut Esa Sironen

Lähdeviitteet

- 1 Katso tarkemmin Lindfelt, Mikael: *Idrott och moral*. Nora 1999.
- 2 Heinilä, Kalevi: "Values in sport for all", published paper in World Congress on Sport for All in Tampere, June 3-7 1990, Helsinki, 12.
- 3 Lukuja esittelee Erkki Vasara artikkelissaan "Miljoonan suomalaisen liike", teoksessa *Suomi uskoi urheiluun*. Toim. Teijo Pyykkönen. LTS:n julkaisu 131. Helsinki 1992.
- 4 McIntosh, Peter: *Fair Play. Ethics in Sport and Competition*. London 1979, 33.
- 5 Gustavsson, Kjell: *Vad är idrottandets mening? En kunskapssociologisk granskning av idrottens utveckling och läromedel samt en organisationsdidaktisk kompetensanalys*. Uppsala 1994.
- 6 Elias, Norbert ja Dunning, Eric: *Från riddarspel till fotbollscup. Sport i sociologisk belysning*. Kristianstad 1986.

Mikael Lindfelt

Voiko tervettä sielua
terveessä ruumiissa
parantaa?